



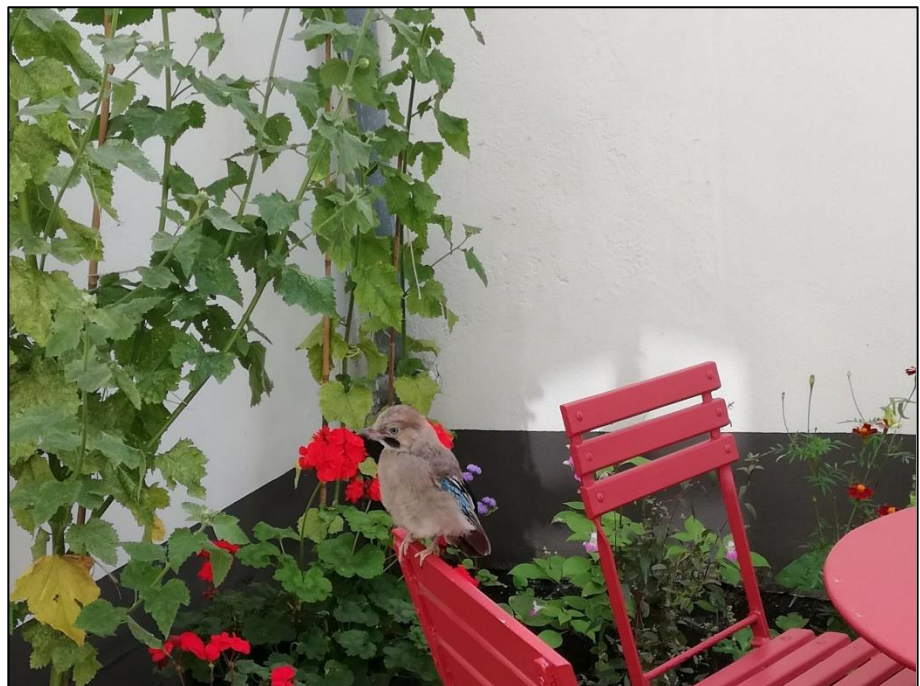
Nieuwsbrief 27

3 augustus 2020

De Hofdames van Diogenes

door Hans van Klinken

Toen Laurens en ik het Mierennesthofje aan de Hooglandsekerkgracht 38 binnengingen om een gesprek te hebben voor deze nieuwsbrief, was er wat consternatie. De bewoners wezen naar de grond waar een jonkie van een Vlaamse gaai rondhipte. Het diertje was door omwonenden gered toen hij uit het nest was gevallen en heeft daarna beschutting gevonden in de tuin van het hofje. Daar wordt hij door het ouderpaar gevoed én bemoederd door de bewoners. 'Hij slaapt op het stuur van een fiets', zo werd ons meegedeeld. Een bakje vers water staat altijd gereed.



Van de vijf bewoners van het Mierennesthofje, het enige dat Diogenes heeft, zijn er vier voor het gesprekje aanwezig: Ilse Marreevee, Annette van Houwelingen, Elise Verschoor en Majken van Wijk. Marlene Bolkestein was helaas verhinderd.

De eerste twee zijn oudgedienden op het hof. Annette is er zelfs al komen wonen toen Diogenes in de vroege begin van de jaren tachtig net klaar was met de restauratie. Ze had aangebeld bij de toenmalige voorzitter van Diogenes en er bleek nog een huisje beschikbaar te zijn. 'Ik zocht altijd al iets om samen te wonen met meerdere mensen', zo zegt zij. 'Maar in een woongroep ben je vooral onderdeel van de groep en in een hofje is dat duidelijk anders. Hier woon je alleen, maar in feite met elkaar. Ideaal.' Dat beaamt ook Ilse die er al sinds medio jaren 90 woont. 'Als het nodig is zijn we er om boodschapjes te doen zoals nu met de coronacrisis, maar we komen weinig bij elkaar over de vloer'. Dat dit een feit is blijkt al aan het eind van het samenzijn in de mooie tuin van het hofje, want Elise wilde plotseling het huisje van Maiken zien en vice versa. Deze beide huurders zijn de jongsten van de vier aanwezigen en wonen er nog kort.

Of het leeftijdsverschil in het wonen uitmaakt, is dan de voor de hand liggende vraag. 'Nee, dat is geen punt', is het antwoord. Anderzijds is het niet zo dat dit een specifiek dameshof is. Annette weet te vertellen dat er ooit een man heeft gewoond. Als zich in de toekomst een man aandient zal die niet geweerd worden, zeggen de aanwezigen. 'Belangrijk vinden wij dat er in dit hof, in tegenstelling tot sommige andere hofjes, geen regels zijn om je aan te houden, behalve de normale omgangsnormen dan. Het zijn gewoon normale huizen die nu eenmaal in de beslotenheid liggen met een gemeenschappelijke tuin'.

Wel geeft men aan dat het dicht bij elkaar wonen een zekere harmonie tussen de bewoners vraagt. Dat vinden ze geen reden om te laten hospiteren zoals bij sommige studentenhuizen. 'Nee hoor dat is geen goed idee, want de kans bestaat dat er dan vrienden komen wonen en kan er sprake zijn van blokvorming', meent men collectief. Nieuwe bewoners worden uitgenodigd door Anja Erades, die de wachtlijst van Diogenes beheert. Dat volstaat, vinden de bewoners.



Het hof heeft middeleeuwse bouwwortels en is ontstaan als begijnhof. Op de pagina [Het Mierennesthofje](#) van de website van Diogenes wordt daar het een en ander over verteld. Die geschiedenis vinden de bewoners leuk, maar het is ze meer te doen om de uitstraling van de oude huisjes die overigens van alle moderne comfort zijn voorzien. Collectief wijzen ze nieuwbouw wat dat betreft af. "Dit oogt toch zoveel prettiger", zo stellen zij, mede wijzend op de recent van historische kleuren voorziene ramen en deuren.

Enige jaren geleden is de toegangspoort tot het hof afgesloten. In die lange poort was een buitenstaander een drugshandel begonnen. Handig om daarvanuit de roeswaren aan de man te brengen. Dat gaf allerlei overlast aan de bewoners, alhoewel Annette daar iets anders over denkt. 'Ik zat er niet zo mee. Het waren allemaal aardige jongens', zo laat zij weten. Ze vertelt wel een paar incidenten. Zo heeft er een vreemde man aan haar raam staan morrelen om het open te krijgen, is er een beeld van haar hand uit de tuin verdwenen en heeft zij ooit een kerel van de regenpijp geplukt die bezig was 'in te klimmen'. Ondanks dat zij zich niet werkelijk bedreigd voelde, is toch de poort gesloten. Zij ervaart het hof daardoor als een onneembare vesting. 'Ik moet feitelijk door drie deuren heen om binnen te komen in mijn huis', zegt ze met onverholen humor. Maar als we horen dat op nummer 1 ooit eens nota bene een naaimachine door het benedenraam is gegooid, wordt het terecht gevonden dat het was gedaan met de openheid van het hof. Het hoe en wat van het geworpen machinale werkgerief kon helaas niet uit de doeken worden gedaan, maar het leek de befaamde druppel die tot sluiting heeft geleid.

Al met al zijn de bewoners bijzonder ingenomen met deze oase in de binnenstad. 'Het is erg rustig en ik moet vanwege de corona thuis werken en dat kan dus prima', zegt Majken terwijl ze haar werkhoek op de eerste etage laat zien. Elise heeft wel een minpuntje. Ze heeft haar boeken moeten opslaan toen ze het kleinste huisje van het hof op nummer 5 betrok. 'Het is klein en dan is daar weinig plaats voor'.



Wat hun allen betreft is die geringe afmeting geen werkelijk probleem. Er komt in dit lommerrijke hof zoveel anders voor in de plaats dat zelfs de beperkte grootte geen belemmering is voor zeer lang wonen. Het heeft ook zijn positieve kant. 'Je doet allerlei overbodigs weg, en je haalt ook niks overbodigs meer in huis' voegt Ilse er aan toe.'

En laat dit nu naadloos aansluiten bij de wijsgeer uit Sinope van ca. 400 voor Christus waar de verhurende stichting Diogenes naar is vernoemd. Deze verloochende immers eveneens alle aardse goederen. De cirkel lijkt hiermee rond.

Toegangspoortje Gravensteen aan het Gerecht hoort bij de Latijnse School

door Hans van Klinken en Laurens Beijen

Menigeen loopt erlangs, maar weinigen weten dat het toegangspoortje tegenover de Papengracht aan het Gerecht daar feitelijk niet hoort, maar elders in Leiden. Het poortje met het timpaan, de woeste kopjes aan de weerszijde ervan en wakende leeuwen bovenop is daar in de jaren vijftig van de vorige eeuw neergezet toen het Gravensteen intensief werd gerestaureerd voor de rechtenfaculteit.

In de plaats van de groene schutting die er stond moest er een meer opvallende en bij de stijl van het complex passende toegang komen in de hoek van het Gerecht. De keuze viel op



dit oude poortje dat in onderdelen door toedoen van het [Koninklijk Oudheidkundig Genootschap](#) werd bewaard in het Rijksmuseum te Amsterdam. Hierna lichten we toe hoe het poortje in het bezit van het genootschap is gekomen. Later kwam het bouwseltje terug naar Leiden en kreeg het een plek in de Lakenhal als museumstuk. De directeur van het stedelijke museum streefde er echter naar dit bezit weer terug te brengen in het stadsbeeld. In 1955 was het zo ver. De poort werd overgeheveld van de Oude Singel naar de huidige standplaats aan het Gerecht. Een werkelijke aanwinst voor het stadsbeeld.

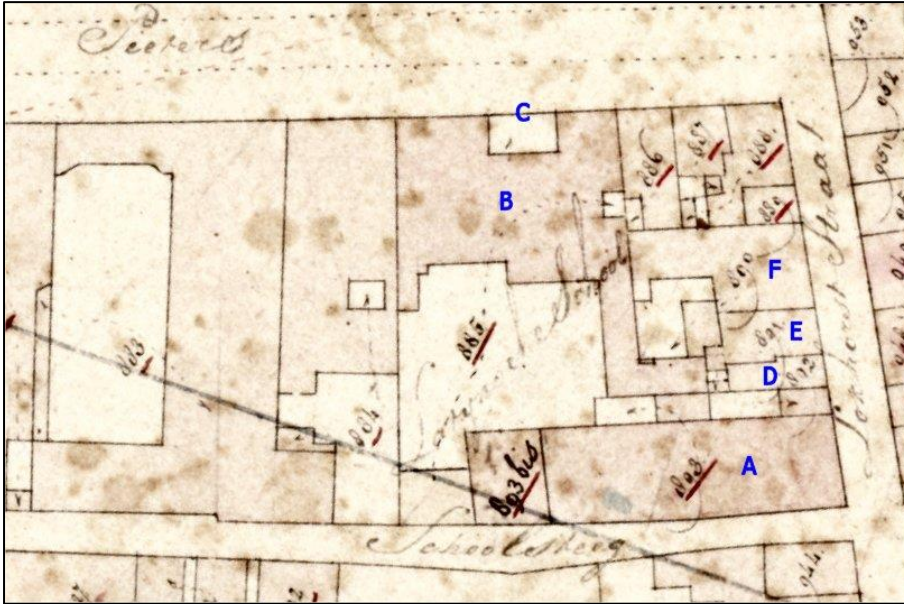
Het is een opvallende verschijning, deze toegang. Het is in 1613 gebouwd naar ontwerp van Willem Claesz. van Es, die ook meewerkte aan de Latijnse School, en werd opgetrokken in Bentheimersteen. Aan weerszijde bovenop zijn leeuwen aangebracht die het wapen van Leiden omklauwen. In de fries onder het timpaan is de nu slecht leesbare tekst opgenomen 'Tuta sub aegide Pallas', ofwel 'Pallas is veilig achter haar schild'. Pallas Athene, want daar gaat het om, is de beschermvrouwe van de wetenschap en die van de Leidse universiteit in het bijzonder. Ze wordt uitgebeeld met oorlogsattributen als helm, lans en schild met een medusakop erop. Dat laatste zou het symbool kunnen zijn van de vele studierichtingen die de universiteit doceert. Het poortje past dus zeker bij een universiteitsgebouw, maar het staat er verkeerd zoals de titel van deze bijdrage al suggereert. Het is nooit voor die plek bedoeld geweest.

Het poortje is van oorsprong een toegang tot de rectorswoning van de Latijnse School waarvan de ingang aan de Pieterskerkgracht lag, op de plaats van het huidige speelterreintje. Pallas Athene als symboolfiguur van hogere studies past natuurlijk goed bij universitaire gebouwen. Dan geldt dat ook voor een onderdeel van de Latijnse School die immers het voorportaal was van de universiteit. En daar was het dan ook voor bedoeld.



De tekening op de vorige pagina van Jacob Timmermans uit 1788 geeft de situatie van toen aan de Pieterskerkgracht weer, zij het dat het zeer vermoedelijk een *artist impression* is. Je kunt dus niet met zekerheid zeggen dat het er ook zo heeft uitgezien, maar daar gaan we dan maar wel van uit.

De tekening klopt in ieder geval goed met de kadastrale gegevens uit 1825-1832. Daaruit blijkt dat de panden links en rechts van het poortje samen met het gebouwdeel daarachter één geheel vormden. Het perceel werd aangeduid als 'Huis en erf voor de rector der Latijnsche School'. Er was een verbindingsgang met de Latijnse School aan de Lokhorststraat.



Hiernaast een deel van de kadastrale kaart uit 1825-1832. Ter toelichting: **A**: de Latijnse School, **B**: de rectorsvleugel, **C**: de plaats van het rectorspoortje, **D**, **E** en **F**: de nog steeds bestaande Diogenespannen Lokhorststraat 18, 20 en 22.

Dat de rectorsvleugel zo groot was, had er waarschijnlijk mee te maken dat de rector van oudsher een aantal leerlingen van de school in de kost had. De instelling heet al sinds 1838 gymnasium, maar het

gebouw bleef de naam Latijnse School dragen. Het 'gym' bleef daar gehuisvest tot 1888 toen een nieuw gebouw pand aan de Doezastraat werd betrokken.

Uit een artikel van Jan Dröge in het Leids Jaarboekje van 1986 blijkt dat de rectorswoning aan de Pieterskerkgracht tot 1845 als zodanig in gebruik was, maar toen verbouwd werd tot school voor het genootschap *Mathesis Scientiarum Genitrix* (MSG).

In 1865 besloot de gemeenteraad dat op die plaats een nieuw gebouw voor de HBS zou komen. MSG zou daar in de avonduren gebruik van kunnen maken. Toen de raad in juni 1865 het bestek voor het bouwplan besprak, kwam ook het poortje ter sprake. De schrijver [Johannes Kneppelhout](#), die ook onder de naam Klikspaan schreef, had aangeboden om het poortje voor zijn rekening te laten afbreken als hij het dan in eigendom zou kunnen krijgen. De wethouder beloofde dat daar met Kneppelhout over zou worden gesproken.

Dat gesprek heeft kennelijk resultaat gehad. In het jaarverslag 1868 van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap werd de schenking door Kneppelhout vermeld van 'de wegens hare architectonische vormen merkwaardige poort der voormalige latijnsche school te Leiden, een kunstwerk, dat voorlopig in den tuin van het Trippenhuis alhier bewaard wordt en met vreugde gezien zal worden, wanneer het eenmaal, op voegzamer plaats overgebracht, door eene kundige hand zal opgesteld zijn'.

Na de opening van het Rijksmuseum in 1885 werd het poortje daarheen overgebracht. In 1932 gaf het Rijksmuseum het in bruikleen aan de gemeente Leiden en werd het voorlopig ingemetseld in een gang van de Lakenhal. Een plan uit 1933 om het poortje te gebruiken voor een toegang tot de Clusiustuin van de Hortus is niet doorgegaan. Zoals we al schreven, verhuisde het poortje in 1955 naar het Gerecht.

Ook al past het oorspronkelijke meer dan 400 jaar oude poortje met zijn fijne beeldhouwwerk goed op het Gerecht, het is jammer dat het niet meer op zijn bedoelde plek staat. Het is echter een zegen dát het nog bestaat. Dat is al een hele troost.

Reageren op de nieuwsbrief

Als u wilt reageren op de nieuwsbrief, kunt u een mailtje sturen naar nieuwsbrief@diogenes-leiden.nl. Dat adres kunt u ook gebruiken om u aan te melden of af te melden voor het ontvangen van de nieuwsbrief of om een wijziging van uw mailadres door te geven.